

rad Miller gibi âlimlerin birçok defa yayımladığı dünya haritası Kâtib Çelebi tarafından beğenilmemekle birlikte küresel haritaların bir denemesi mahiyetinde olmasından dolayı önem taşımaktadır. Krachkovsky, Kâtib Çelebi'nin bu haritayı niçin tenkit ettiğini anlayamadığını belirtmektedir (*Târîhu'l-edebi'l-coğrafiyyi'l-'Arabî*, II, 503). Muhtemelen müstensihler tarafından haritaya bilgisizce ilâveler yapılmış ve Kâtib Çelebi de bu yanlış haritalardan birini görmüştür.

Farsça ve Türkçe'ye çevrilen eser birçok defa basılmış (Kahire 1298, 1300, 1302, 1303, 1309, 1316, 1324; nşr. Mahmud Fâhûrî, Beyrut 1411/1991), Avrupa'da da yine çeşitli tercüme ve kısmî neşirleri gerçekleştirilmiştir. Bunların başlıcaları olarak Joseph de Guignes ve Franz Taeschner ile (bk. bibl.). A. Hylander'in *Operis cosmographici Ibn Vardi caput primum de regionibus* (Lundae 1823) ve Carl Johann Tornberg'in *Fragmentum libri Margarita mirabilium, auctore Ibn el-Verdi* (I-II, Uppsala 1835, 1839) adlı çalışmaları anılabilir. Mahmûd el-Hatîb'in yaptığı Türkçe tercüme İstanbul'da yayımlanmıştır (1303).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn İyâs, *Bedâ'î'u'z-zühûr*, II, 342; *Keşfü'z-zunûn*, I, 701; Joseph de Guignes, "Harîdat al-'ağayib. Perles des merveilles. Mélanges de géographie d'histoire naturelle, par Zein-ed-din Omar, surnommé Ebn al-Ouardi, écrivain du XIIIe siècle", *Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque du Roi*, Paris 1789, II, 19-59; Serkis, *Mu'cem*, I, 284-285; Franz Taeschner, "Der Bericht des arabischen Geographen Ibn al-Wardî über Konstantinopel", *Beiträge zur historischen Geographie Kultur-geographie, Ethnographie, und Kartographie, vornehmlich des Orients. Festschrift für Oberhummer* (ed. Hans von Mzik), Wien 1929, s. 84-91; M. Amari, *Storia dei Musulmani di Sicilia* (ed. C. A. Nallino), Catania 1933-39, I, 60; Brockelmann, *GAL*, II, 162, 163; *Suppl.*, II, 161-163; Cevdet Türkay, *İstanbul Kütüphanelerinde Osmanlı'lar Devrine Ait Türkçe-Arabca-Farsça Yazma ve Basma Coğrafya Eserleri Bibliyografyası*, İstanbul 1958, s. 7, 9, 21, 28, 32, 37, 42, 44, 49, 50, 52, 53, 59, 76, 77 (Arapça yazma), s. 19, 27, 29, 30, 43, 93 (Türkçe yazma); Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, VIII, 3; Sartori, *Introduction*, III, 962-963; I. Krachkovsky, *Târîhu'l-edebi'l-coğrafiyyi'l-'Arabî* (trc. Selâhaddin Osman Hâşim), Kahire 1965, II, 490-504; M. Ullmann, *Die Natur und Geheimwissenschaften im Islam*, Leiden 1972, s. 42; G. Ferrand, *Relations de voyages et textes géographiques arabes, persans et turks relatifs à l'extrême-orient du VIIIe au XVIIIe siècles*, Frankfurt 1986, s. 408-425; Moh. Ben Cheneb, "İbnü'lverdî", *IA*, V/2, s. 871; a.mlf., "İbn al-Wardî", *IEP* (Ing.), III, 966; İnâyetullah Rızâ, "İbn Verdî", *DMBİ*, V, 80-82.

MUSTAFA A. BİLGE

İBNÜ'L-VERDÎ, Zeynüddin (زين الدين ابن الوردی)

Ebû Hafs Zeynüddin
Ömer b. el-Muzaffer b. Ömer
el-Bekrî el-Kureşî el-Maarrî
(ö. 749/1349)

Tarih, fıkıh, dil ve edebiyat âlimi,
mutasavvıf ve şair.

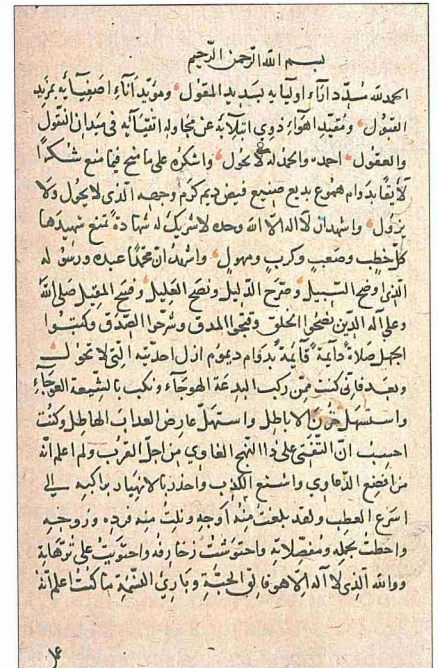
691'de (1292) Kuzey Suriye'deki Maarretünnu'mân'da doğdu. Buraya nisbetle Maarî, soyu Hz. Ebû Bekir'e dayandığı için Bekrî ve Kureşî nisbeleriyle de anılır. Maarretünnu'mân'da başladığı öğrenimini Hama, Halep ve Dimaşk'ta sürdürdü. Takıyyüddin İbn Teymiyye, İbn Hatîb Cibrîn, Burhâneddin el-Fezârî gibi hocalarından fıkıh, tefsir, dil ve edebiyat dersleri aldı. Şerefeddin el-Bârîzî ve Abs b. İsâ es-Sercâvî adlı sûfilerin hizmetinde bulundu. Özellikle Şâfiî fıkıhı ile dil ve edebiyat alanlarında ileri bir seviyeye ulaştı. Bir süre Halep'te kadî nâibliği yaptıktan sonra kadılık makamına yükseltildi ve "fakîhu Halep" diye tanındı. Dimaşk, Menbic ve Şeyzer'de kadılık görevinde bulundu. Ardından tasavvufa yönelerek kadılıktan istifa etti, kendisini öğrenci yetiştirmeye ve eser yazmaya verdi. Birlerce kişinin öldüğü veba salgını sırasında 749 (1349) yılında Maarretünnu'mân'da İbn Fazlulah el-Ömerî ile görüştü. Bu salgında Ömerî'nin ardından kendisi de Halep'te öldü (28 Zilhicce 749 / 19 Mart 1349).

Orta seviyede bir şair olan İbnü'l-Verdî'nin şiirleri sunî ve tekellüflüdür. Makâme türü sanatlı nesirlerinde de zorlama seciler dikkat çekmektedir. Buna karşılık didaktik şiirde başarılı ürünler vermiştir. Abdülgaffâr b. Abdülkerîm el-Kazvî'nin *el-Hâvi's-şagîr*'ini nazma çektiği *el-Behcetü'l-Verdiyye*'si bu tür eserlerinin en tanınmışıdır. Öğrencisi Selâhaddin es-Safedî, İbnü'l-Verdî'nin birçok şiirini anlam bakımından intihal ettiğini ve *Risâletü'l-kelâm 'alâ mi'eti gulâm*'ının kendisinin *el-Hüsnü's-şarîh fi mi'eti melîh* adlı güzellere dair antolojisinin taklidi olduğunu ileri sürer. Safedî'nin *Elhânü's-sevâcî* adlı eserinde İbnü'l-Verdî ile arasındaki mensur ve manzum yazışmalardan birçok örnek yer almaktadır.

Eserleri. 1. *Dîvân*. İbnü'l-Verdî'nin şiirleriyle *Risâletü's-seyf ve'l-kalem*, *Risâletü safvî'r-rahiik*, *el-Makâmetü'l-Ântakıyye*, *el-Makâmetü's-şûfiyye*, *el-Makâmetü'l-Menbiciyye*, *el-Makâmetü'l-Meşhedıyye*, *Maşkame fi't-tâ'ûni'l-âm* adlı makâme ve risâlelerini ihtiva eden

eser Ahmed Fâris eş-Şidyâk (İstanbul 1300) ve Ahmed Fevzî el-Heyyib (Küveyt 1407/1986) tarafından neşredilmiş, ayrıca *Mecmû'atü'r-resâ'ili'l-Kemâliyye* (Tâif 1399/1979) içinde basılmıştır. *Müntehabât min Dîvânî İbnü'l-Verdî* adlı bir eserin yazma nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (AY, nr. 1387). 2. *Lâmiyyetü (Naşihatü / Vaşıyyetü) l-ihvân ve mürşidetü l-hillân*. Müellifin, oğluna hitaben yazdığı ahlâkî öğütleri içeren remel bahrinde yetmiş yedi beyitlik bir manzumedir. Eserin çeşitli baskıları olup (İstanbul 1298; Beyrut 1326; nşr. Muhammed Emîn el-Hancî, Kahire 1910) üzerinde şerh, tahmîs, taştîr vb. çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Ona yakın şerhi arasında Abdülvehhâb el-Gumrî'nin *el-'Arfû'n-nedî*, Muhammed b. Muhammed el-Gazzî el-Âmirî'nin *et-Tuhfetü'n-nediyye* ve Mes'ûd b. Hasan el-Kınâvî'nin *Fethu'r-rahîmî'r-rahmân fi şerhi Lâmiyyeti'l-ihvân* (Kahire 1278) adlı şerhleri zikredilebilir. Son şerhin birçok baskısı yapılmıştır. Manzumeye dair ona yakın tahmîsten Ahmed b. Merzûk er-Reşîdî (Kahire 1310), Abdurrahman b. Yahyâ el-Mellâh (Kahire 1345) ve Merzûk el-Mensûrî'ye (Mahmûd el-Fârisî'nin *Tırâzü'l-edebî* içinde, Kahire 1344) ait olanlar yayımlanmıştır. Eseri Abdullah b. Abdul-

Zeynüddin İbnü'l-Verdî'nin eş-Şihâbü's-sâkıb adlı eserinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1943)

lah el-İdkâvî taştîr, Necm Muhammed Sâlim de taştîr ve tahmîs etmiştir. İshak Kattân, "Lamiat El Ouardi" adıyla yaptığı Fransızca tercümeyle ve eserin Arapça metnini *Revue tunisienne de l'Institut de Carthage*'da (1900) yayımlamış, A. Raux da Fransızca çevirisiyle birlikte Arapça metnini Zühayr b. Ebû Sülmâ muallakasıyla birlikte neşretmiştir (Cezayir 1905). Joel Schleifer'in "Die Lâmiyah des İbn al-Wardî, Ein arabisches Lehrgedicht" adıyla Almanca'ya çevirdiği manzumeyi (Wien 1902) Muhammed Kamerüddin şerhetmiş ve Hintçe'ye tercümesini yapmıştır. *Lâmiyye*, Mehmed Zihni Efendi tarafından Feyz-i Yezdân Tercüme-i Nasîhati'l-ihvân ismiyle Türkçe'ye de çevrilmiştir (İstanbul 1292; eser üzerine yapılmış diğer çalışmalar için bk. Brockelmann, *GAL*, II, 175-177; *Suppl.*, II, 174-175). 3. *Tetimetü'l-Muhtaşar fî aḥbâri'l-beşer* (Târîḥu İbni'l-Verdî). Eserde müellif Ebû'l-Fidâ'nın *el-Muhtaşar fî Aḥbâri'l-beşer* adlı tarihini özetlemiş, 729-749 (1329-1349) yılları arasındaki olayları da kendisi kaleme almıştır. Kitabın çeşitli baskıları vardır (I-II, Kahire 1285, 1325; I-IV, İstanbul 1287; nşr. Muhammed Mehdi es-Seyyid Hasan el-Harsân, I-II, Necef 1969; nşr. Ahmed Rif'at el-Bedrâvî, I-II, Beyrut 1389/1970). 4. *Elfiyyetü İbni'l-Verdî fî ta'bîri'l-menâmât* (fî ta'bîri'r-rû'yâ) (*el-Elfiyyetü'l-Verdiyye*). Recez bahrinde yazılmış (urcûze) 1000 beyitlik didaktik bir manzumedir. İlk defa 1285'te (1868) Bulak'ta basılan eserin daha sonra Kahire'de baskıları yapılmıştır (1303, 1326). 5. *et-Tuḥfetü'l-Verdiyye fî müşkileti'l-i'râb* (fî 'ilmi'l-Arabîyye). 153 beyitlik bu manzumeyi R. Abicht, Latince tercüme ve şerhiyle birlikte neşretmiştir (Breslau 1891). Eser üzerine müellif tarafından kaleme alınan şerh Semîr Ahmed Abdülcevâd (Kahire 1985), Salâh Revvây (Kahire 1408/1989) ve Abdullah Ali eş-Şelâlî (Riyad 1409/1989) tarafından yayımlanmış, manzumeye Abdülkâdir el-İfrânî'nin yazdığı *el-Hediyyetü's-samedîyye* adlı şerh de basılmıştır (Kahire 1323). Abdülkâdir b. Ömer el-Bağdâdî tarafından yazılan *Şerḥu şevâhidi't-Tuḥfeti'l-Verdiyye* adlı eseri Nazif Hoca yayımlamıştır (İstanbul 1978; manzumenin diğer şerhleri ve yazmaları için bk. Brockelmann, *GAL*, II, 175-176). 6. *el-Behcetü'l-Verdiyye* (*Behcetü'l-Hâvî*). Abdülgaffâr el-Kazvî'nin Şâfiî fikhına dair *el-Hâvî's-sağîr* adlı eserinin manzum hale getirilmiş şekli olup birçok defa basılmıştır (Kahire 1311, 1323, 1351). Zekerîyâ el-Ensârî tarafından manzume üzerine yazılan *el-Gure-*

rû'l-behiyye adlı şerh için İbn Kâsım el-Abbâdî bir hâşiye kaleme almıştır (adı geçen şerh ve Abdurrahman b. Muhammed eş-Şirbînî'nin hâşiyesiyle birlikte, I-V, Kahire 1315). 7. *Maḳāmâtü İbni'l-Verdî* (İstanbul 1300). 8. *el-Kevâkibü's-sâriye fî mü'ti câriye*. Kadın tasvirlerine dair şiirleri içeren bir antolojidir (Kahire 1936). İbnü'l-Verdî'nin edebî nesirleri Muhammed Mustafa Rıdvân tarafından *Negrü İbni'l-Verdî* adıyla derlenmiştir (Kahire 1986).

İbnü'l-Verdî'nin çoğu zamanımıza intikal etmiş olan diğer eserleri de şunlardır: *el-Vesâ'ilü'l-muhezzebe fî'l-mesâ'ilü'l-mulakḳabe* (*el-Mesâ'ilü'l-mulakḳabâtü'l-Verdiyye*, *el-Mulakḳabâtü'l-faraziyye*), *eş-Şihâbü's-sâkub ve'l-itâbü'l-vâşib el-vâkı' bi-zevî'n-nihâli'l-kevâzib*; *Tahrîrû'l-ḥaşâşa fî teysîri'l-ḥulâşa*, *Şerḥu Elfiyyeti İbn Mâlik*, *Aḥvâlü'l-kiyâme*, *el-Es'ile ve'l-ecvibe*, *el-Ḥufye li'l-ḥırka*, *Lağz manzûm ve cevâbü's-Safedî 'anhü*, *Nevâdirü'l-ğarâ'ib ve Mevâridü'l-'acâ'ib*, *Risâle fî'l-fütûvve*, *Risâle fî ḥavâşşî'l-a'dâd*, *Mufâḥaretü (Münâzaratü)'s-seyf ve'l-kalem* (*İşlâḥu'l-ḥaşmeyn*), *Şafvü'r-raḥîk fî vâsfi'l-ḥarîk* (*el-Makâmetü'd-Dımaşkıyye*), *Manzûme fî's-şühûdî's-sev' ve't-taḥarruz minhüm*, *el-Minah*, *el-Lübâb fî 'ilmi'l-i'râb*, *ed-Dürre*, *Ebkârü'l-efkâr fî müşkilil-aḥbâr*, *Tezkiretü (Müzekkiretü)'l-ğarîb*, *Şi'ru münâsebât* (bu eserlerin yazma nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, II, 175-177; *Suppl.*, II, 162-163). Sirâceddin İbnü'l-Verdî'ye ait *Ḥaridetü'l-'acâ'ib ve feridetü'l-ğarâ'ib* adlı eser bazı kaynaklarda yanlışlıkla Zeynüddin İbnü'l-Verdî'ye nisbet edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Verdî, *Tetimetü'l-Muhtaşar fî aḥbâri'l-beşer* (nşr. Ahmed Rif'at el-Bedrâvî), Beyrut 1389/1970, neşredenin girişi, I, 5-8; a.mlf., *Şerḥu't-Tuḥfeti'l-Verdiyye* (nşr. Abdullah Ali eş-Şelâlî), Riyad 1409/1989, neşredenin girişi, s. 11-91; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, II, 229-232; Süb-kî, *Ṭabaḳât* (Tanâhi), X, 373-377; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, II, 195-197; Safedî, *A'yanü'l-'aşr* (nşr. Ali Ebû Zeyd vdğr.), Dimaşk 1418/1998, III, 677-706; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, X, 240-241; Süyûtî, *Buğyetü'l-u'ât*, I, 365; a.mlf., *Hüsnü'l-muḥâḳara*, I, 425-426; İbn İyâs, *Bedâ'iu'z-zühûr*, I, 198, 524-525; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 161-162; Şevkânî, *el-Bedrü'l-fâli*, I, 514-515; Brockelmann, *GAL*, II, 162-163, 175-177; *Suppl.*, II, 162-163, 174-175; M. Zağlûl Selâm, *el-Edeb fî'l-'aşrî'l-Memlûkî*, Kahire 1980, I-II, tür.yer.; Ahmed Fevzî el-Heyyib, "el-Cânibü'l-bedî'î fî şi'ri İbni'l-Verdî", *MMLADm.*, LXXII/1 (1417/1997), s. 3-68; Moh. Ben Cheneb, "İbn al-Wardî", *El²* (İng.), III, 966-967; Muhammed Mehdi Müezzîn-i Câmî, "İbn Verdî", *DMBİ*, V, 78-80.

İSMAİL DURMUŞ – ALİ ŞAKİR ERGİN

İBNÜ'L-VEZİR, Abdullah b. Ali

(bk. ABDULLAH b. ALİ el-VEZİR).

İBNÜ'L-VEZİR, Ebû Abdullah (أبو عبدالله ابن الوزير)

Ebû Abdillâh İzzüddîn Muhammed b. İbrâhîm b. Ali el-Yemânî (ö. 840/1436)

Zeydî-Selefî âlimi.

775 (1373-74) yılında Yemen'in Sevede bölgesinde doğdu. İbnü'l-Vezîr künyesini, beşinci ceddi Vezîr Muhammed el-Affî'den itibaren Âlû'l-Vezîr olarak bilinen ailesinden dolayı almıştır. İlimle şöhret bulmuş bir aile çevresinde yetişen, babası şair ve hatip olan İbnü'l-Vezîr, başta Kadı Ali b. Abdullah b. Ebû'l-Hayr ve *Tecrîdü'l-keşşâf* sahibi Seyyid Ali b. Muhammed b. Ebû'l-Kâsim olmak üzere birçok hocadan kelâm, fıkıh usulü ve akfî ilimleri tahsil etti. Daha sonra Yemen'in o dönemdeki başşehri olan Taiz'e gitti, orada İmam Nefisüddin b. İbrâhîm el-Alevî'den icâzet aldı; ardından Mekke'ye geçerek Muhammed b. Abdullah b. Zuhayre eş-Şâfiî gibi âlimlerle tanıştı. Bu görüşmeler düşünce dünyası için bir dönüm noktası teşkil etti ve Zeydiyye mezhebinden ayrılarak Selef anlayışını benimsedi. Mekke'de iken Yemen'deki hocalarından Seyyid Ali b. Muhammed ile tartışmalara girdi ve ona reddiye olmak üzere *el-'Avâşım ve'l-kavâşım* adlı eserini yazdı. Ömrünün sonlarında Hicaz'dan ayrılıp Yemen'e döndü; ancak burada mutaassıp Zeydîler'in sert tenkitlerine mâruz kaldığı gibi çeşitli merciler nezdinde hakkında iftiralarda bulunuldu. Bu sırada birkaç defa inzivaya çekilerek ücra yerlerde ve mağaralarda yaşamaya başladı. En son uzletinde *İşârü'l-ḥak* adlı eserini telif ettikten kısa bir müddet sonra beyaya yakalanarak öldü ve San'a'daki Ferve b. Müseyk As'icî'nin yanına defnedildi.

Talebelik hayatını anlatırken gençliğini kelâm ve cedel ilimleriyle çeşitli mezhep telakkileri uğrunda harcadığını belirten İbnü'l-Vezîr itikadda akfî istidlâlîn vâcip, takliden ise küfür olduğu şeklindeki prensibin bu yönünde büyük rol oynadığını belirtir. Ancak kesin bir sonuca ulaşamadığı için pişmanlık duygusuna kapıldığı, bu sebeple Kitap ve Sünnet'e dönerek bunları incelemeye başladığını kaydeder. Bu incelemeleri sonunda vardığı neticeye göre âyet ve hadislerde inanç esaslarını ispatlayan yeterli kanıt ve İslâm mu-